

7. Кононенко В.І. Рідне слово. – К.: Богдана. – 2001. – 303 с.
8. Лозко Г. Етнологія України. – К.: Артк, 2001. – 305с.
9. Маслова В. Лингвокультуроведение. – М.: Академия, 2001. – 208с.
10. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – К.: Обереги, 1994. – С.3.
11. Федик О. Мова як духовний адекват світу. – Л.: Місіонер, 2000. – 300 с.

Дружененко Р.С.

**ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ АНАЛИЗА ТЕКСТА (ФРАГМЕНТ ЛЕКЦИИ ДЛЯ
СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ)**

В статье обосновываются теоретические основы этнолингвистического анализа текста как пути изучения национально-культурного языкового компонента. Определены предмет, объект, особенности этнолингвоанализа.

Ключевые слова: этнолингвистический аспект, этнолингвоанализ, этноязыковые единицы речи.

Druzenenko R.S.

**ETHNOLINGUISTIC ASPECT OF THE TEXT ANALYSIS (EXCERPT OF LECTURE FOR
STUDENTS-PHILOLOGISTS)**

The article explains the theoretical foundations of ethnolinguistic analysis of the text as one of the ways of the study of national-cultural linguistic component. It defines subject, object and peculiarities of ethnolinguistic analysis.

Key words: ethnolinguistic aspect, ethnolinguistic analysis, ethnic units of language.

УДК 378.147:811.161.2

Златів Л. М.

**РОБОТА З НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИМ ТЕКСТОМ ЗІ СТУДЕНТАМИ-
ФІЛОЛОГАМИ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСЦИПЛІНИ “ТЕКСТОЗНАВСТВО”)**

У статті проаналізовано проблему розвитку наукового мовлення студентів-філологів, обґрунтовано систему роботи з науково-навчальним текстом у процесі засвоєння дисципліни “Текстознавство”.

Ключові слова: науково-навчальний текст, аналітичні, репродуктивні, трансформаційні вправи.

За останніх три-чотири десятиліття суттєво зріс інтерес науковців до проблем розвитку мовлення студентів, зокрема вдосконалення їх мовленнєвої діяльності у науковій та професійній сферах. Так, об'єктом спеціальних лінгводидактичних досліджень стає зв'язний текст, дискурс, зокрема науковий і навчальний.

У методиці навчання російської мови досить активно розробляються теоретичні та практичні основи роботи над текстом зі спеціальності для студентів гуманітарних і технічних ВНЗ нефілологічного профілю. Зокрема, досліджуються проблеми підготовки студентів до читання і конспектування науково-навчальної літератури зі спеціальності, написання рефератів, курсових робіт тощо (А.Шахбазян, С.Кунцева, Т. Мехедькіна, Т.Магай, Є.Тен).

Удосконалення мовлення студентів-словесників, для яких російська мова є рідною, досліджується методистами у таких напрямках: засвоєння студентами-словесниками професійно орієнтованого мовлення (І. Пахненко) і його репродуктивних видів зокрема (Н.Дудко); навчання філологів дискусійного мовлення (Н.Махновська); формування монологічного мовлення (А.Величко, Н.Лебедева, Л.Юдіна) і наукового викладу як професійного уміння вчителя російської мови (М.Схакумідова, Л. Салькова) та інші.

У вітчизняній лінгводидактиці вищої школи значно вужчий спектр досліджень у царині названої проблематики, зокрема: культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності (Т.Окуневич); лінгводидактична підготовка майбутнього учителя-словесника до роботи над формуванням ділового мовлення учнів основної школи (Л.Стасів); методика формування фахової комунікативної майстерності майбутніх учителів-словесників (Т.Симоненко).

В українській лінгводидактиці вищої школи є дуже мало серйозних досліджень із розвитку власне наукового зв'язного мовлення студентів-філологів. Очевидно, вважається, що необхідний рівень володіння науковим мовленням забезпечується програмами шкільного та вишівського курсів української мови. Проте, як показують багаторічні спостереження, проведені на різних курсах філологічного факультету педагогічних закладів освіти (Тернопільського державного педагогічного університету (1994 – 1999 рр.) та Рівненського державного гуманітарного університету (2000 – 2011 рр.)), рівень сприймання і відтворення змісту науково-навчального тексту у студентів-філологів досить низький. (Це питання ми ґрунтовно висвітлили в дисертаційному дослідженні “Формування у студентів-філологів умінь сприймати й відтворювати зміст науково-навчального тексту”, що проводилось на базі “Практикуму з української мови” [1]). Проте чимало аспектів наукового мовлення студентів-філологів досі залишаються поза увагою науковців.

Мета цієї статті – проаналізувати шляхи розвитку наукового мовлення студентів-філологів, обґрунтувати експериментально апробовану систему роботи з науково-навчальним текстом у процесі засвоєння дисципліни “Текстознавство”, що читається на 1 курсі філологічних факультетів для студентів із додатковою спеціалізацією “Редагування освітніх видань”.

Важливим для нас є наукове обґрунтування поняття “науково-навчальний текст”. У сучасній лінгводидактиці вищої школи досі залишається дискусійним і невирішеним питання: на якому текстовому матеріалі навчати мови студентів – вузькоспеціального, загальнонаукового чи науково-популярного. Одні методисти (Н.Ларіохіна, Е.Жуковська, Е.Блінцовська, Г.Володіна) стверджують, що навчання повинно здійснюватись на загальнонауковому і науково-популярному текстах; інші (А.Лугова, З.Разилова, Р.Роговина, А.Бронська, А.Муравйова) наполягають на тому, що навчальні тексти повинні представляти собою зразки літератури профільного характеру – науково-технічні, природничо-наукові і науково-гуманітарні [3, с. 20].

Услід за О.Митрофановою, ми схилиємось до думки, що найменш придатними для текстової роботи є науково-популярні тексти. Вузькоспеціальні тексти містять серйозну і потрібну для майбутнього спеціаліста інформацію, однак студентів затруднює науковий зміст текстів, бо вони ще не володіють у достатній мірі колом наукових понять майбутньої спеціальності. Тому раціональний вихід – у виборі загальнонаукових і так званих профільних текстів, а також у дидактичному пристосуванні фрагментів наукових текстів до виконання навчально-мовленнєвих завдань [Там само].

Важливим, з нашої точки зору, видається питання про “монологічність – діалогічність” навчального тексту. Ми дотримуємось погляду Н.Чепелевої, котра вважає, що будь-якому навчальному тексту притаманна діалогічність (апеляція до читача, його потреб, інтересів, запитів) [4, с. 5].

Згідно з теорією Т.Кудрявцевої, принципова відмінність навчальних текстів від усіх інших полягає в тому, що характеристики навчального тексту задаються відповідно до тих чи інших дидактичних завдань. При навчанні мови навчальний текст виконує дві специфічні функції: по-перше, демонструє використання мовних одиниць різних рівнів (текст-демонстратор) і, по-друге, служить еталоном реальних мовленнєвих витворів (текст-зразок). Ці дві основні функції знаходять відображення в мовному оформленні навчального тексту. З одного боку, лінгвістичні характеристики навчальних текстів можуть істотно відрізнятися від того, що зустрічається в реальних текстах, коли навчальні тексти виконують першу із названих функцій. А з другого, – виступаючи у функції еталона реальних мовленнєвих

виготов, навчальний текст повинен мати ті ж квантитативно-лінгвістичні характеристики, що й текст, котрий моделюється [2, с. 8].

Отже, **науково-навчальними текстами** ми називатимемо спеціально підібрані тексти загальнонаукового та профільного спрямування (взяті з мовознавчих підручників, посібників, фахових часописів та наукових збірників) і спеціально написані науково-навчальним стилем тексти-“препарати” (за термінологією Т.Кудрявцевої), “діалогічні” (за термінологією Н.Чепелевої), пристосовані до виконання конкретних навчально-мовленнєвих завдань.

Далі спробуємо комплексно описати власний досвід роботи з науково-навчальним текстом у процесі засвоєння студентами-першокурсниками дисципліни “Текстознавство”. Зміст цього курсу дає широкі можливості для такої роботи.

По-перше, студенти розглядають текст комплексно, багатопланово, як об’єкт вивчення різних дисциплін, а саме: лінгвістики тексту, герменевтики, текстології, психології й психолінгвістики, стилістики мови, комунікативної лінгвістики та інших наук.

По-друге, засвоюють теорію тексту і її базові поняття, як-от: визначення тексту, категорії тексту, структура тексту, компоненти тексту, види і мовні засоби міжфразного зв’язку, проблема типології текстів, класифікації текстів за різними критеріями, поняття образу автора і форми вираження авторства в тексті, проблема сприймання і розуміння тексту, співвідношення понять *текст/дискурс*, види інформації в тексті, поняття інформаційної насиченості, інформативності, інформаційної компресії тощо.

По-третє, на практичних заняттях студенти мають можливість виробити (або вдосконалити) необхідні для навчання у ВНЗ уміння теоретично обґрунтованого аналізу текстів та їх компонентів і навички трансформації тексту (зокрема ущільнення до інформаційного мінімуму).

Роботі з науковим текстом приділяємо якнайбільше уваги. У межах курсу “Текстознавство” передбачений окремим модулем науково-навчальний проект, який передбачає формування цілого комплексу навчальних умінь і навичок роботи з науковим текстом: пошук наукової інформації в бібліотеках і у мережі Інтернет, опрацювання наукових джерел, реферування, виклад у письмовій формі з урахуванням заданих параметрів і вимог, публічний захист і рецензування.

Із метою оптимізації процесу вдосконалення у студентів умінь і навичок наукового мовлення ми розробили специфічну систему вправ та комунікативних завдань і зробили спробу їх класифікації.

За дидактичними завданнями щодо науково-навчального тексту вправи і завдання поділяються на такі види: **аналітичні; репродуктивні; трансформаційні.**

Мета застосування вправ та завдань **аналітичного** типу – здійснення студентами елементів структурно-сміслового аналізу тексту як необхідної передумови адекватного сприймання і повного розуміння інформації, вміщеної у науково-навчальному тексті. До цього типу входять такі види вправ та завдань: 1) здійснення елементів структурно-сміслового аналізу тексту: озаглавлення тексту; виявлення специфічних рис зв’язного тексту; визначення теми, основної думки тексту; визначення адресата мовлення; визначення стилю викладу за специфічними ознаками; визначення типу мовлення; виділення інформативного центру в кожному реченні тексту; членування тексту на мікротеми; виділення автосемантичних речень у межах кожної мікротеми; визначення способів зв’язку між реченнями в тексті і відображення їх у вигляді схеми; встановлення ієрархії зв’язків між темою, підтемами та мікротемами в тексті і представлення її у вигляді рівневої схеми; аналіз мовних засобів міжфразного зв’язку у тексті; 2) порівняльний аналіз змісту, структури і мовного оформлення плану, тез, конспекту та реферату, складених на основі одного джерела.

До групи **репродуктивних** вправ і завдань входять такі види: вибір з тексту опорного лексичного і граматичного матеріалу; завершення речення на підставі семантичних і граматичних зв’язків; заміна певних лексичних конструкцій синонімічними варіантами (контекстними синонімами); вичленовування надлишкової, другорядної інформації в тексті;

комбінування основної інформації декількох текстів, об'єднаних тематично; зіставлення плану як короткого переліку основних питань тексту і мікротем як складових частин тексту; зіставлення тексту, що дозволяє варіанти розташування матеріалу, і тексту, що не дозволяє перестановок; скріплення складних синтаксичних цілих у єдиний текст за допомогою різних мовних засобів міжфразного зв'язку; написання реферату-резюме, реферативної анотації, реферату-конспекту, реферату-огляду наукової літератури з певного питання.

Група **трансформаційних** вправ та завдань включає такі види: 1) згортання мовних одиниць: узагальнення змісту кількох елементів у одному; пропуск другорядних, семантично менш важливих компонентів; скорочення тексту з функціонально рівнозначними абзацами до кількох речень, до одного речення з однорідними членами; створення короткого варіанту тексту за допомогою комбінованого скорочення всіма способами; 2) перебудова мовних одиниць: виділення в тексті автосемантичних речень і надання їм форми тез; трансформування готових тез у складний чи простий план, і навпаки; трансформування називного плану у питальний, і навпаки; 3) перебудова тексту зі зміною підходу до навчального матеріалу: трансформація ненаукового тексту у наукове повідомлення; перебудова тексту, викладеного індуктивним способом, у текст, викладений дедуктивним, і навпаки; цільовий витяг з тексту до певного питання, проблеми; 4) визначення граничного обсягу матеріалу до запропонованої теми, моделювання структури майбутнього тексту у вигляді плану; 5) відтворення основного змісту тексту у згорнутому вигляді (план, тези, конспект, анотація, рецензія).

Запропонована система вправ і комунікативних завдань на основі науково-навчальних текстів сприяє удосконаленню наукового мовлення студентів, зокрема засвоєнню основних прийомів роботи з науковим текстом студентами-філологами – майбутніми редакторами освітніх видань та виробленню в них необхідних комунікативних умінь і навичок, допомагає ліквідувати прогалини у знаннях і вміннях і підготувати до якісного сприйняття усіх дисциплін лінгвістичного циклу.

Подальше вивчення проблеми доцільно проводити в таких напрямках: 1) наступність у формуванні комунікативних умінь студентів-філологів між школою і ВНЗ; 2) удосконалення наукового мовлення студентів-філологів під час вивчення систематичного курсу сучасної української літературної мови та інших дисциплін навчального плану філологічних факультетів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Златів Л. М. Формування у студентів філологічного факультету умінь сприймати і відтворювати зміст науково-навчального тексту: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Златів Леся Михайлівна. – К., 2000. – 282 с.
2. Кудрявцева Т. С. Учебный текст как объект лингводидактического описания русского языка: функции, типология, принципы оценки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Методика обучения русскому языку" / Т. С. Кудрявцева. – М., 1985. – 16 с.
3. Митрофанова О. Д. Научный стиль речи: проблемы обучения / О.Д. Митрофанова. – М.: Рус. язык. – 1985. – 213 с.
4. Чепелева Н. В. Психология чтения текста студентами вузів / Н.В. Чепелева. – К.: Либідь, 1990. – 100 с.

Златів Л.М.

РАБОТА С НАУЧНО-УЧЕБНЫМ ТЕКСТОМ СО СТУДЕНТАМИ-ФИЛОЛОГАМИ (НА МАТЕРИАЛЕ ДИСЦИПЛИНЫ "ТЕКСТОВЕДЕНИЕ")

В статье проанализирована проблема развития научной речи студентов-филологов, обоснована система работы с научно-учебным текстом в процессе усвоения дисциплины "Текстоведение".

Ключевые слова: научно-учебный текст, аналитические, репродуктивные, трансформационные упражнения.

THE WORK WITH SCIENTIFIC TRAINING TEXT WITH STUDENTS OF PHYLOLOGICAL DEPARTMENTS (BASED ON THE COURSE "TEKSTOZNAVSTVO")

The issue of scientific language students of philological departments is analysed, the system of work with scientific training text in the process of acquiring discipline "Tekstoznavstvo" is grounded.

Key words: scientific training text, analytical, reproductive, transformational exercises.

УДК 371.322.9 + 811.161.2 (07)

Кравцова І.А.

МЕТОДИКА ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ТЕКСТІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У тексті порушується питання ролі науково-пізнавальних текстів на уроках читання в початкових класах як засіб впливу на формування в учнів відчуття слова, умінь сприймати зміст висловленої думки, розвитку правильності, точності, логіки й багатства мовлення.

Ключові слова: науково-пізнавальні тексти, уроки читання, початкові класи, пізнавальні інтереси.

Постановка проблеми. Проблема якості опрацювання науково-пізнавальних текстів на уроках читання в початкових класах є актуальною для методики викладання української мови у початковій ланці освіти. Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти курс "Читання" є невід'ємною складовою навчання мови. Визначення змісту початкової освіти з читання ґрунтується на особливостях мовленнєвого розвитку молодших школярів з урахуванням їх пізнавальних потреб, тому на уроках читання слід активно застосовувати всі види мовленнєвої діяльності, розвивати навички слухання та говоріння, формувати культуру мовлення учнів. Уроки читання повинні становити органічний сплав: навчання читання і розвитку учнівського мовлення.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему аналізу творів різних жанрів на уроках читання у початковій школі висвітлено у дослідженнях О.Савченко, М.Наумчук, Л.Скрипченко, С.Дорошенка та інших учених-педагогів. У своїх роботах вони обґрунтовують роль, місце та значення науково-пізнавальних текстів у формуванні та становленні молодшого школяра.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та висвітлення методики роботи над науково-пізнавальним текстом у початковій школі. Ознайомлення з художнім твором як мистецтвом слова і розвиток мовлення розв'язуються в тісному взаємозв'язку: формування в учнів відчуття слова, умінь сприймати зміст висловленої думки, оцінювати етику мовлення дійових осіб твору, збагачення словникового запасу, розвиток правильності, точності, багатства мовлення.

Робота з художнім словом на уроці читання органічно поєднується з творчістю учнів.

Завдання читання художнього та науково-художнього текстів диференціюються. Предметом цілеспрямованого аналізу художнього тексту є сприймання художньо-естетичного образу, усвідомлення ідеї твору; науково-художнього – розуміння смислових зв'язків та істотних ознак поняття, явища.

У системі навчання читання чіткою лінією проходить формування умінь самоконтролю під час читання, орієнтація на пізнання дитиною самої себе; на вільний вибір видів діяльності, що відповідає природі дитини, її бажанню діяти вільно, без примусу.

Тематика творів відображує картину образів світу, естетичних, загальнолюдських цінностей. Це твори, у центрі яких – людина, сім'я, праця, Батьківщина, природа, мир.